

DIN VREMURILE GRELE ALE ROMÂNISMULUI ÎN BASARABIA.

Un învățător martir al Românismului basarabean

(Opera și martirizarea lui Porfirie Fală).

de

ALEXANDRU RUPA

Locot. Rez. Reg. 1 Vânători „R. F.”

CHIȘINĂU.
Tipografia Eparhială „Cartea Românească”.
1929.

Prețul 20 lei.

DIN VREMURILE GRELE ALE ROMÂNISMULUI ÎN BASARABIA.

Un învățător martir
al
Românismului basarabean

(Opera și martirizarea lui Porfirie Fală).

de
ALEXANDRU RUPA
Locot. Rez. Reg. 1 Vânători „R. F.”

CHIȘINĂU.
Tipografia Eparhială „Cartea Românească”.
1929.

Cuvânt înainte

Sunt în al 11-lea an dela pripășirea mea în Basarabia românească, în care am intrat, adânc emoționat, odată cu primii ostași din Patria-Mumă, cu Divizia de Vânători a D-lui General Ion Rășcanu, pentru restabilirea bunei rândueli în această provincie, chemați fiind de frații noștri basarabeni.

Venit tocmai de pe plaiurile Severinului, acolo unde la tot pasul se găsește un semn, o inscripție, un zid, un rest de pod peste Dunăre, din timpurile strămoșilor noștri **Romani**,—sunt unul dintre aceia cari socotesc **Istoria** ca o a doua Evanghelie, și numele de „Român” ca cel mai nobil titlu ce-l poate avea un om.

Trăit în mijlocul dovezilor neîndoioase ale gloriei noastre străbune: podul lui Traian, turnul lui Septimiu Sever, ruinele lagărului roman **Drubetae**,—mărturii a căror bătrânețe atinge 2000 de ani, vecin cu **Cerneții** (fosta capitală a județului Mehedinți) în care Tudor Vladimirescu și-a strâns **pandurii** săi,—Basarabia îndepărtată, Basarabia marilor voievozi moldoveni, eră pentru mine ca un **mit**, ca o legendă ca un magnet, care mă atrăgea la dânsa, pentru studiul ei, pentru cunoașterea oamenilor și faptelor dintr'însa.

Prilejul fericit mi se ivi, când, în calitate de ostaș al armatei regale române, am pus piciorul pe pământul tinerei republici moldovenești, trecând Prutul pe podul dela Sculeni—Bălți.

Firea mea dornică de cercetări și investigații în domeniul național și cultural, ale căror rezultate să le dau cândva la iveală prin mijlocirea tiparului,—a fost cu prisosință satisfăcută.

Evenimentele anterioare și evenimentele petrecute după intrarea armatei române în Basarabia, sunt atât de interesante, încât asupra lor se vor scrie, cu timpul, zeci de tomuri, descoperindu-se în fiecare dintr'însele noi mărgăritare, noi fapte și oameni, cu care se va îmbogăți șiragul istoriei provinciei dintre Prut și Nistru.

Timpul însă, acest neînduplecat meșter, cere ca fiecare fapt să se dospească întâi, să **prindă** gust și preț și numai după aceea să-l arunce în cuptorul istoriei, să-l coacă bine și apoi să-l împartă ca hrană minților doritoare de lumină și inimilor iubitoare de Neam...

Cei 11 ani de ședere în Basarabia, au săpat anume impresii în creierul meu, cari, pe măsura puterilor mele, vor putea fi cunoscute mai târziu și de alți Români cari n'au avut fericirea să vadă, să simtă, să audă, să-i doară, sau să-i bucure aceste evenimente.

Firește că, pe de-asupra lucrărilor cu caracter mărunț, socotesc pe marii dar pușinii pioni ai Românismului în acest colț **înstrăinat de țară**; pe acei cari la 1917—1918 nu-i puteai afla decât rar de tot și pe cari, mâna străinilor și înstrăinașilor, i-a pecetluit cu moartea sau cu schingiuri fără seamăn, așa cum Istoria ne pomenește de C. Brâncoveanu, T. Vladimirescu, Horia, Cloșca și Crișan, Caterina Varga, Avram Iancu, etc.

Basarabenii Hodoroșea, S. Murafa și Mateevici, morți pentru ideea națională și **Porfirie Fală**, mucenicul schingiuit de bolșevici la 1918, sunt contribuții proaspete la vechea și bogata istorie a marilor martiri ai Românismului.

Porfirie Fală încă trădește. Printr'o minune a lui Dumnezeu și prin vâjnoasa sa construcțiune de răzăș moldovan, a cărui sămânță nu s'a amestecat în decursul vremurilor cu putregaiul străin, el încă a supraviețuit bătăilor și schingiuirilor, cari ar fi răpus pe rând 10 vieți de oameni mai slăbănogi.

El cunoște și mă cunoaște încă din momentul când s'a întors din spitalul Ștefănești (Botoșani) în urma rănilor dobândite de dânsul dela bolșevici în 1918.

În casa lui din satul Musteața, jud. Bălți, am cantonat ime-

diat ce am trecut în Basarabia, în timp ce el eră încă în spital. Soția sa și oamenii din plasa aceea m'au pus în curent cu activitatea acestui mare român, astfel că până la venirea sa din spital, eu îl cunoșteam mai bine decât cei în mijlocul cărora a trăit o viață și pentru luminarea cărora suferise martirajul.

Într'o mută admirațiune, cu ochii ținută la bandajele spitalicești cu cari îi eră împodobit capul, îl ascultam, îl înțelegeam și aprofundam.

Doar mustățile-i stufoase și ochii albaștri—aprinși erau descoperiți și se mișcau în ritmul vorbelor calde ce-i izvorau din gură, iar restul capului îi eră înfășurat în benzile albe ce acopereau rănile, adânci ale topoarelor și ciomegelor bolșevice.

Petele de sânge închegat cu cari bandajele erau zugrăvitei sunt semnele cu cari cartea de față, cam târzie, — își scrie slova, ca o pildă de înaltă morală pentru prezenți și viitori, pentru cei ce-și iubesc Neamul și Legea, pentru cei ce doresc binele și luminarea poporului din care fac parte. O datorie de conștiință, ca cetățean și ofițer român, mă obligă să dau la iveală această modestă broșură, în care descriu suferințele îndurate de un cald apărător al limbei strămoșești și un luminător al țărânilor, pe anevoiosul făgaș național, atunci, în acea vreme, când moartea pândea la tot pasul pe cei ce se aventurau pe acest drum, când patrioții locali, răsați mai târziu, nici nu știau ce vor și ce trebuie unei provincii românești robită și ținută în întuneric de Ruși.

Și chiar dacă alții se bat cu pumnii în piept și spun că el constituiau falanga patrioților în republica moldovenească a Basarabiei, că ei au preparat terenul în vederea Unirii, e locul să spun că, nu în fruntea lor, dar **pe deasupra lor**, trebuie orânduit **Porfirie Fală**.

Autorul.

I.

TRECEREA PRUTULUI

În urma insistențelor repetate ale delegaților „Sfatului Țării” pe lângă Guvernul român dela Iași pentru ajutorul armatei române în Basarabia, în Ianuarie 1918, D-I General E. Broșteanu trece Prutul cu o divizie de cavalerie, ca trupă de acoperire, pe care a urmat-o imediat o divizie de vânători și alte unități auxiliare, ca trupe de luptă, denumite într'un singur cuvânt „Detașamentul General Rășcanu” după numele D-lui General Ion Rășcanu, care-l comandă.

Reg. 1 Vânători „R. F.” din care făceam parte și eu, a primit însărcinarea să ocupe vremelnic regiunea județului Bălți, să se instaleze în satele aceluia județ, iar comandantul regimentului să-și instaleze cartierul în Târgul Fălești.

Comandantul Batalionului II din Regimentul meu, se află în comuna Călugăru, iar Compania din care făceam parte eu (VII-a) cu cei 4 ofițeri a ei, cantonase în satul Musteața, unde se află ca învățătoare D-na Victoria Fală, soția lui Porfirie Fală, care, în momentul intrării noastre în sat, se afla în spitalul Ștefănești din jud. Botoșani.

Am tras direct la școală unde D-na Fală, împreună cu fiicăsa Claudia, fără cel mai mic semn de sfială sau de indispoziție, ba chiar cu vădită bucurie ne-a eșit înainte urându-ne „bun sosît”.

Din sumarele informațiuni ce culesesem anterior, în drumul dela Fălești la Musteața, cât și din coprinsul unui plic confidențial ce ne lăsase un locotenent din trupa de acoperire, anume Caraiman, ne-am dat socoteala asupra stării de fapt din acele locuri, cunoșteam nominal pe câțiva din cei rătăciți și pe cei ce purceseseră la

omoruri și devastări, cât și mai ales pe aceia ale căror crime și delictе aveau un caracter politic.

Cu răbdare, am intrat din casă în casă, împărțind satul în 4 sectoare, în fiecare sector investigând câte un ofițer, iar seara, la școala unde cantonase comandantul companiei, Lt. Isidor Dumitrescu, am avut o conferință asupra informațiunilor ce primisem și constatărilor ce făcusem fiecare.

Ne interesau: elementele periculoase ordinei și siguranței, elementele dușmănoase armatei române, *personalitatea învățătorului Porfirie Fală* din punct de vedere cultural și politic-românesc, înainte de schingiuirea sa, autorul moral al schinguirei, motivele pretextate la săvârșirea ei, persoanele cari au luat parte activă la săvârșirea acestei monstruoase crime.

Datele aduse în conferință ne-au edificat de ajuns — asupra desorientării și curențelor ce domneau între țăranii locului.

Părea că o mână nevăzută cernea într'una ardei pisat peste ochii sătenilor ca să nu poată vedea real și definit adevărul.

Firește că influență mult în această privință și viața dela „centru”, adică dela Chișinău, cu ordine către județe cari se băteau cap în cap, care mai de care mai surprinzătoare și mai lipsite de tact și de înțelepciune politică, datorite unora din conducătorii tinereii republicii moldovenesti, lipsiți cu totul de mirosul celor viitoare și nici chiar de necesitatea momentului.

Nu trebuia să colindăm toată Basarabia ca să ajungem la concluzia aceasta.

Haos...

Sufletele oamenilor simpli dela țară fuseseră înveninate de emisarii lui Kerenschi, cari veniseră cu misiunea de a adânci revoluția în Basarabia și a se lupta cu separatismul¹⁾ la periferiile Rusiei, în Polonia, Caucaz, Basarabia, etc. și cari intraseră în „Sfatul Țării” și-și trimiseseră oameni de încredere prin sate în acest scop.

Pentru atingerea țelului lor, ei nu cruțau nici pe cele mai prețioase personalități naționale moldovenesti, cărora li se atârna câte un ponos în spate, asmuțindu-se mulțimea asupra lor pentru a-i extermina.

1) Din angrenajul republicelor ruse.

Rătăcirea mergea până acolo încât dacă moldovenii, în țara lor, cereau carte moldovenească, erau socotiți ca periculoși siguranței republicei.

Dacă doreau independența, așijderea.

În *blocul moldovenesc*, partid bine reprezentat în „Sfatul Țării”, erau 2 curente: unul *unionist* și unul *separatist*.

Unioniștii, adică acei ce doreau rămânerea Basarabiei în Uniunea republicilor ruse, până la venirea armatelor române, erau cei mai mulți și cei mai puternici.

Separatiștii, adică acei cari doreau deslipirea Basarabiei din angrenajul rusesc, se puteau număra pe degete și aceștia urmau să formeze ceata *mușenicilor naționali* în Basarabia, dacă prezența armatelor române nu ar fi stânjenit planurile protivnicilor, cari, de ne-voe, s’au mulțumit cu o singură jertfă: *Porfirie Fală, neînfricatul separatist și propagator de carte românească în Basarabia*.

Parcă chiar și numele său de familie a fost predestinat de soartă să indice pentru cartea și graiul moldovenesc ceea ce el a fost și este: o fală.

Nu ne-a fost greu nouă, celor 4 ofițeri ai Comp. 7-a, cari su-praveghiam satul Musteața și încă vr’o 3-4 alte sate înconjură-toare, să dobândim informațiile cari ne-au dus la concluziile de mai sus, din cari, spre onoarea lui, un preot de origine bulgară, parohul acelu sat, ne-a furnizat majoritatea.

Gh. Dima, țaran cu suflet moldovenesc, ucenic într-un românism de a lui Fală, neatins de veninul bolșevic, deasemenea ne-a făcut un sugestiv portret al lui Fală, ca mare iubitor de Națiune și de carte moldovenească. (Dima Gheorghe, actualmente e acur în gara Fălești).

E explicabil deci, de ce firea lui se răsvrătează contra ideii de *rusism* și uniune cu Rusia. Și se putea bănuși; deși cam prematur, încotro i se îndreptau gândurile și aspirațiunile.

Accentuez asupra noțiunilor de „*unionist*” și „*separatist*” din *blocul moldovenesc* asupra cărora, în vechiul Regat și în Transilvania, chiar până azi, făcându-se o amară confuzie, li se atribue meritele

totale și indiscutabile ale unirei cu Patria-Mamă, *unioniștilor* iar nu *separatiștilor*, cum este în realitate.

Cât valorează un suflet de mare român.

Venisem în Basarabia cu misiunea de a restabili liniștea și ordinea *cu orice preț*. Aveam puteri nelimitate ca orice armată de ocupație și lucrul acesta se cunoaște în mod aproape instinctiv de populația civilă a oricărei țări ocupate.

Din această cauză, oamenii cari vin în contact cu o armată străină, în primele zile, se simt adânc emoționați.

Chiar dacă se știu fără nici o pată, când sunt chemați în fața vre-unui șef militar, locuitorii se turbură cu totul. Mai ales la primul contact, dacă nu se pot eschiva, își pierd curajul, pleacă ochii, tremură, unii plâng, alții cad în genunchi, în fine, toate semnele vinovăției pe care poate n’au avut-o niciodată și n’o au.

Glasul sângelui, inima de frate către frate, ne-a dat moderația cuvenită, trecând cu vederea unele neexecutări de ordine și greșeli cari ar fi fost sumar pedepsite de altă armată.

Porfirie Fală care se sbătea între viață și moarte, departe de copila și de soția lui, încă influența asupra familiei sale în momentul când noi am ocupat satul

Căci, altfel, de ce D-na Victoria Fală și mica Claudia ne-au primit ca pe niște vechi prieteni, ca pe niște rude de sânge, fără cea mai mică teamă, fără cea mai mică aversiune?

Era, desigur, educația dată de capul familiei în casa sa, așa cum de altfel o dădea, veșnic nomad, în toate satele județului Bălți și în alte părți ale Basarabiei, pe unde avea prilejul să se afle.

Ne-a făcut o excelentă impresie această soție și această fică de *prieten* al oastei române. Intrând în sala de cursuri, tabla eră acoperită de *litere latine*, cam stângaci desenate, firește că de către micuții și micuțele moldovence ce urmau școala acolo, unde D-na Fală continuă opera soțului său, atât de periculoasă până la venirea noastră.

Intrând în casă ne aduse un vraf de abecedare românești și arătându-ni-le, printre lacrimi elocvente, ne spuse:

— „Iată răutatea pe care a făcut-o soțul meu, pentru care azi zace în spital, plin de răni adânci făcute de mâini criminale. Cine știe dacă scapă! Prea mult sânge de-al lui s'a scurs în Glodeni!“

Vădit mișcați de această mărturie a activității învățătorului P. Fală, am putut căpăta toată încrederea în familia sa și să discutăm încă din prima zi, în casa sa, chestiunile cari ne priveau pentru împlinirea misiunii ce ni se dăduse.

La conferința din prima seară, a luat parte și D-na Fală, care ne-a complectat indicațiunile ce ni se dăduseră de către alții.

Din punctul meu de vedere, viața și opera lui Porfirie Fală mă interesa în deaproape și-mi propusesem să public tot ceea ce se leagă de trunchiul Românismului său integral.

Cine este Porfirie Fală ?

Născut în satul Butești, a învățat școala primară în satul Glodeni, având ca dascăl pe vestitul și bunul învățător *Dumitru Eladi*.

Încă de mic, inteligența lui scilipitoare și instinctul său curat moldovenesc îl făcea să-și îndrepte privirile către Prut, unde știa el din bătrâni că e leagănul Românismului. De-acolo îi veneau lui unele cârticele pe cari, pe furiș, le citea cu mult nesaț și cari îi formau convingerea românească, pe care mai târziu ca învățător și-a infiltrat-o și elevilor săi.

Dumitru Eladi nu pierdeă nici o ocazie ca să nu se mândrească cu acest elev al lui, afirmând că, în 39 ani de când eră el învățător, nici un alt elev nu l-a întrecut pe Fală.

Ca învățător s'a dedicat cu pasiune studiilor folcloristice și culegerea legendelor relative la voevozii moldoveni, în deosebi, viața lui Ștefan-Cel-Mare.

În timpul cursurilor sale, fabulele moldovenești, își aveau locul de cinste, iar la Crăciun, în toțianii, după datina strămoșească, făcea cu elevii săi serbarea pomului de Crăciun, recitând poe-

ziile și fabulele moldovenești, pe cari alți învățători nu îndrăsneau s'o facă pentru a nu se pune rău cu stăpânirea rusă, spre a nu fi mutați, sau excluși din slujbă.

Elevii lui se răslețeau apoi în vacanță pe la satele, din cari făceau parte: Glodeni, Hâjdieni, Butești, etc, pentru a propaga fabula moldovenească, a cărei armonie plăcea mult sătenilor, dar indispucea grozav pe stăpânirea rusă.

„Moldoveneasca“ lui a pus pe gânduri autoritățile țariste, cari l'au mutat din sat în sat până ce în 1912 l-au dat afară din învățământ.

Abia după un an, și, după stăruințele altor buni români (Pelivan, Soroceanu, Gorgos, Hâncu și Buznea) a fost reprimat în învățământ, cu avertismentul ca, în viitor, să se astâmpere și să-și vadă de „programul oficial“.

Zadarnică recomandăție. „*Ce naște din pisică, șoareci mănâncă.*“

Nu numai că nu se astâmpără dar își intensifică activitatea național-culturală, nădăjduind și prevăzând chiar *o minune dumnezeiască* când cei de-o lege „s'or întorloca.“

Aprins misionar al slovei și cărții românești, el ajunsese cunoscut și apreciat în cercurile moldovenești dela Chișinău și aiurea, cari în taină, îl admirau.

Așa l-a apucat războiul. Câte generații de elevi moldoveni au fost „converțiți“ la Românism de acest apostol?

Slăbirea și prăbușirea imperiului rus îl umple de bucurie, îl exaltează.

Vede idealul ce l-a călăuzit o viață—aproape înfăptuit...

Încă o sfortare și treaba e gata... Nu vrea pentru aceasta nici o răsplată, nici o mulțumire.

Ceeace face el, trebuie să facă orice Moldovan, orice om care vrea binele și onoarea norodului din care face parte.

„Dar ce? e mai bine cu Rusul în robie?

Numai România e patria noastră, cu limba noastră, cu cartea noastră...“

Călăuzit de aceste idei pe cari și le exprimă fără jenă în fața tuturor, devine și el revoluționar, însă „de stânga” adică contra conglomeratului republicelor ruse, contra autorității lui Kerenschi, contra lui Scoropadschi, lui Miliucov, lui Lenin și a tuturor cari, prin vre-o combinație politică, ar vrea să mențină Basarabia în orbita slavă.

Din ce partid local putea să facă el parte? Numai din „*blocul moldovenesc*”.

Din ce curent al blocului?

Separatist, neînduplecat.

Aceasta nu putea fi pe placul și în vederile minorităților și nici a majorității intelectualilor locali, îmbâcsiți de o cultură și o practică a lucrurilor în sens rusesc.

Ba chiar și în „*Blocul moldovenesc*”, grație căruia s'a dobândit mai târziu *Unirea*, și acolo avea dușmani. Chiar dușmani de moarte... *Nu se poate ca schingiuirea și patimile lui Porfirie Fală să nu fi fost patronate de departe, de unul sau mai mulți consăngei de ai săi, cu trecere la conducerea republică.*

Cartea românească.

O privire retrospectivă asupra vieții provinciei basarabene sub stăpânirea rusă e suficientă pentru a dovedi zădărnicia rariilor eroi ai cărții românești în Basarabia.

Lupta națională începută, încă din momentul căderii sub călcâiul Ursului dela Nord, pronunțată în timpul evenimentelor dela 1905 și 1917, avea un caracter decisiv numai la această din urmă dată.

Și dacă în cei 105 ani de robie, cu toată personalitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și influența episcopului Ciciagov pe lângă sferile conducătoare dela Petrograd pentru acordarea cărții scrise în grai autohton, nu s'a putut obține nimic,—ce se putea obține într'acest singur an de frământări și de cumplită nesiguranță?

1917 reprezintă un prag înalt la ușa unor evenimente surprinzătoare.

Toată truda și insistența în lupta plăpândeii tabere naționaliste din Basarabia pentru lumină în limba strămoșilor era așa dar o *utopie*, un plan nebun, alcătuit de oameni ce nu erau în curent cu imposibilitatea realizării lui materiale.

Totuș o mână de tineri luminați și hotărâți, s'au încumetat să tragă dârz de funiile clopotului național, ale cărui sunete se auzeau foarte clar până la Petrograd. Ce eră să facă *Guvernul provizoriu* care se intitulase pompos *patronul libertăților și oblăduitorul aspirațiilor locale ale popoarelor*, încadrate în vechile granițe țariste?

Și cu ce s'ar fi putut opune oamenii din anturajul lui Kerenschi când tinerimea moldovenească cerea un drept pe care alte națiuni din Rusia îl dobândiseră deja: școli naționale?! Evreii venetici aveau școalele lor, Germanii colonizați de asemenea, Găgăuzii la fel.

Rușii își dădeau socoteala că celelalte națiuni, cari învățau carte în limba lor maternă, nu constituie nici un pericol pentru desmembrarea statului geografic rus; dar Moldovenii cari fuseseră, nglobați abia de 105 ani la colosul slav, aceștia luminându se, vor vedea și pipăi adevărul obârșiei lor naționale, se vor convinge că ei sunt numai o aripă a unui mare și glorios popor, care nu poate să fâlfaie în spre culmile naționale, decât împreună cu *cealaltă* aripă de peste Carpați, la trupul aquilei române.

Să nu aprobe? Băteă la ochi. Să aprobe? Prăpăd...

Atunci se adoptă media: să submineze acțiunea de moldovenizarea școlilor, dacă cineva va îndrăzni să purceadă la aceasta.

Admisese Petrogradul partid *moldovenesc* cu comitet *moldovenesc*, ostașii *moldoveni* sindicalizați, etc.

Cum, să mai admită și *carte moldovenească*? Era prea mult.

Aveau conducătorii ruși și *cozi de topor* dintre Moldoveni și cu ajutorul acestora credeau că ideea *cărții românești* se va stinge.

Pe când sub Vodă-Cuza, țiganii nomazi din Principatele Unite (România) au fost desrobiți și liberi să trăiască cum vor și unde vor,—după o jumătate de veac, un popor stabil, singurul din toată Rusia, n'avea dreptul să se cultive în limba lui.

Basarabia trebuia să rămână întunecată, să dea ce i se cere și ceea ce Dumnezeu îi dăruia din solul și dela vitele sale, dar n'avea dreptul să pretindă nimic.

Și așa, fel de fel svonuri încep să circule prin popor. Ba că învățătorii cari vor îndrăzni să propage cartea românească vor fi exterminați, ba că sătenii cari vor învăța moldovenește vor fi excluși dela împroprietărirea care se va înfăptui în curând și vor munci toată viața „la boeresc;“ ba că acei cari vor aduce carte moldovenească la sate sunt vânduți Românilor și trădeză Basarabia, etc.

Vorbele prindeau. Ce greutate e-a să convingi un om simplu cu miniciuni apropiate de mintea lui! Săteni, soldați, copii chiar, erau unelte inconștiente ale emisarilor Petrogradului.

Și nu mi-a fost greu să observ marele meșteșug al Rusismului în a șterge caracteristicile popoarelor pe cari fatalitatea le înglobase în acel stat.

Cum am trecut Prutul, cu strângere de inimă am remarcat „coftele“ și „iupcile“ cu cari erau îmbrăcate „țărancele“, cari altă dată își țeseau singure cămășile pe cari și le înfrumusețau cu valuri de râuri și ape de fluturași.

Totul era străin în îmbrăcămintea țăranei basarabene. Etnografia tradițională era gonită de iscusința agenților țarului.

Cu atât mai mult, *cartea moldovenească*, care nu existase de loc, nu avea sorți de izbândă. Analfabetismul primând, puțin îi pasă țăranului moldovan în ce limbă se învață carte. Și, dacă ar fi de ales, apoi el ar fi ales-o pe cea rusă, căci așa a apucat el.

Altfel nu se explică de ce obștia satului Musteața, sat cu nume curat moldovenesc, cu locuitori moldoveni, au confiscat abecedarele moldovenești aduse de Porfirie Fală, pe cari, imediat după venirea armatei române în Basarabia, le-a restituit soției sale,

dându-i voe, — *ingăduindu-i* — ca dela 3 Februarie 1918, să învețe copiii după ele.

Iată textul traducerei din rusește a adeverinței dată de obștia respectivă :

„*Dăm această adeverință, noi obștia satului Musteața, învățătoarei Victoria Constantinovna Fală, întru aceia că ea, dela 3 Februarie 1918, are voe a învăța cu elevii limba română în clase; tot acum îi înapoem ei cărțile, abecedarele, arestate de noi mai înainte, pe cari rugăm să le dea înapoi elevilor. Pentru care ne și iscălim.*

L. S. Starostele Ivan Rosovschi.“

Dar ce se ascunde printre rândurile acestei adeverinți !

Ea este în strânsă legătură cu schingiuirea lui Porfirie Fală și cu planul de a tăia în câte 4 ciosvârți pe soția și pe fica-sa Claudia, în vârsta de abia 7 ani, și a le îngropă în 4 hotare pentru a distruge cuibul aceluia „cu limba mamă“—cum se exprimau bolșevicii.

De aceea se confiscaseră abecedarele moldovenești și se dăduseră elevilor, în schimb cărți rusești.

In preajma martirajului.

Pentru izbânda cărții naționale, pentru pregătirea elementelor cari să o predea, conform nenumăratelor rezoluții votate de patrioții moldoveni, cel mai în măsură era Porfirie Fală pentru Nordul Basarabiei,—sudul rămânând deocamdată la voia întâmplării.

Prizonierii bucovineni L. Marian, Palamari și alții au fost profesorii acestor cursuri, iar Fală fusese ales de învățătorimea jud. Bălți ca instructor ¹⁾ al activității extra-școlare și ca organizator al partidului moldovenesc din acel județ.

Pentru a naționaliza școala, trebuiau „naționalizați“ și învățătorii, și, în acest scop, s'au concentrat pentru o lună la Bălți învățătorii din județele Hotin, Soroca și Bălți. Mai înainte însă

1) Revizor.

Porfirie Fală, de comun acord cu Dumitru Vrabie — alt separatist, președintele partidului moldovenesc din Bălți, s'au dus la Adunarea zemstvelor basarabene ¹⁾ unde, cu ajutorul D-lui Pan. Halippa și răposăților Paul Gore și Ion Panțăru, au obținut o subvenție de 35.000 ruble pentru ținerea acestor cursuri.

Cursurile au avut darul să limpezească întru câțva ideile învățătorilor și astfel, după absolvirea lor, Porfirie Fală purcede la organizarea „Societății Învățătorilor Moldoveni din ținutul Bălților” cu un statut și regulament redactat de însuși Porfirie Fală.

Organul executiv al societății era „Comisia școlară moldovenească”, care a condus școlile din județul Bălți, din timpul revoluției și până după unire la 1 Octombrie 1918.

Comisia școlară își avea pecetea sa, întemeiată pe istoria națională a Moldovei: *un cap de cal*, căci în acest județ se aflau cei mai iuși cai și de-acolo se recrutaseră în trecut cei mai vestiți călăreți, aceia cari formau cavaleria lui Ștefan-Vodă.

Paharul dușmăniilor se umpluse. Străinii și băstinașii rusificați spumegau, așteptând prilejul de a dărâma această mare energie.

Lui însă puțin îi păsa. Credea idealistul, că toată lumea e datoare să meargă gând în gând cu dânsul.

Mereu pe drumuri, neobosit, cerea cărți românești de oriunde i s'ar fi putut da.

Căci odată terminate cursurile cu învățătorii, la 1 Octombrie 1927, s'au deschis și școlile dar... fără cărți moldovenești.

I s'au dat câteva cărți de către niște studenți din Iași, de către Căpitanul Ion Bârsanu, de către Vasile Cumpătă, învățător în Ștefănești-Botoșani, dar aceste cărți nu puteau satisface setea de învățătură a județului Bălți și a nordului Basarabiei, astfel că, predarea învățământului moldovenesc schiopătă.

Pe de altă parte terorismul dușmanilor cărții românești contribuia la eșecul începutului.

1) Consiliile județene din Basarabia.

Un mare luptător naționalist transilvănean, aflat în acel timp în Basarabia, unde scotea gazeta „Ardealul” ¹⁾, profesorul universitar Onisifor Ghibu, a tipărit „Abecedarul moldovenesc” alcătuit de Arhimandritul Gurie Grosu, actualul mitropolit al Basarabiei, unul dintre cei mai aprigi și neclintii luptători pentru cauza moldovenească.

Aceste abecedare trebuiau doar transportate și împrăștiate prin sate.

Cine să riște a transporta astfel de „material explosibil”?

Toți se temeau de urgia bolșevică. Moartea își arăta rânje-tul la fiecare ungher de stradă, la fiecare răspântie de drumuri.

Dar încă să se mai încumete cineva să-și încarce căruța cu cea mai fenomenală și aspru pedepsită contrabandă — cartea românească — era o nebunie.

Fală însă, convinge pe răposatul doctor Calistrat Hâncu, președintele zemstvei jud. Bălți, cu care pleacă la Chișinău, unde încarcă dela d-l Onisifor Ghibu câteva cotigi de abecedare, cari conduse de căruțașul evreu Nahman Dozoleț, au putut ajunge la Bălți, în fața upravei zemstvei.

Evreul știa ce ducea în cotigi și tremură ca varga. Se temea să nu fie ucis și el pentru că duce „moldoveneasca” în cotigile lui. Totuș, la insistențele și bacșișul ce i s'a pus în palmă, a cedat.

Dar, și din localul zemstvei, se temeau toți să le transporte la sate.

Atunci Porfirie Fală, personal, le împachetă în saci, și cu poșta de cai le ducea prin sate, strângând cărțile rusești.

Și pentru a da curaj învățătorilor, înființă în centrele mai populate cursuri de limba și istoria Românilor.

Amintesc doar comunele: *Balatina*, unde lector era *Ion Buliga*, inginer; *Râșcani* avea ca lector pe *Ion Cuparencu*, profesor secundar și fost director al liceului din Tighina; *Zăbriceni* și *Cornești*, unde lectori erau învățătorii *Svarciuc* și *Popenciuc*.

1) Trasformată apoi în „România Nouă”.

Asta însă eră prea mult...

Ceasul ispășirii acestor grele păcate naționale i se apropiă. ...

Porfirie Fală trebuia să plătească cu sângele său marea sa îndrăzneală.

Tricolorul românesc.

Un om care încă dela începutul defecțiunei armatelor ruse, avea legături cu vechiul Regat, care a apelat la Iași și la Botoșani după carte românească *încă înaintea de venirea armatei române în Basarabia*, unui astfel de om i se cunoștea intențiunea: *Basarabia românească a Românilor*. Tricolorul românesc îl fascina.

El vrea să-l introducă și în Societatea sa învățătoarească.

În acest scop, prin studentul Rutnar, originar din com. Rezeni, județul Lăpușnei, care urma cursurile la Universitatea din Iași, și-a procurat două eșarfe tricolore, chenărite cu fire de aur, pe cari se citeau inscripțiile de „președinte” și „vice-președinte” și pe cari le-a dat respectivilor Petre Nastasă și răposatul Chirilă Mârză, președintele și vice-președintele Societății învățătorilor încă înainte de 1 Oct. 1917.

Cum, un învățător dintr’o provincie depărtată a marelui stat rus, să smulgă din ansamblul culorilor ruse acel „alb” al zăpezilor și ghețurilor ruse ce nu se mai topesc, și să-l înlocuiască cu „galbenul” holdelor noastre, al spicelor grâului românesc, pline și pârguite? Roșul, galbenul, și albastrul, să încingă coapsa unor supuși ai slavismului?

Porfirie Fală n’a ezitat să facă acest gest.

Câmpia Libertății din Blaj, în mic, dar mai periculos pentru anul 1917, se repeta.

Se repeta fiindcă Românul din potcoava Carpaților, cu Românul dela Pind, cu Românul istriot, cu cel din Timoc, ca și cel ce s’a batenărit în industria Americii, este același, dacă Satana nu l a pișcat cumva de suflet.

O singură culoare a drapelului Romanovilor, înlocuită cu galbenul specific românesc, a fost de ajuns ca să fie principal cap de ocazie pentru Porfirie Fală. la 13 Ianuarie 1918, stil vechi.

Dela capul de lup a strămoșilor noștri Daci, dela aquila strămoșilor noștri Romani, dela icoanele-steaguri ale voievozilor trecutului nostru furtunos, Românul, prin tradiție, își adoră steagul cu culorile sale naționale.

Fală la Bălți era ecoul Blajului istoric...

Opaițele se aprind...

Ion Pelivan, naționalistul cu vederi largi și cu adâncă dragoste de frații săi, răposatul *Simion Murafa*, ambii tovarăși de luptă și de idei cu Porfirie Fală, îl încurajau cu vorba, cu sfatul și-l dădeau pildă celorlalți Moldoveni lipsiți de inițiativă.

Hățuit de propriu-i simț național, mânat de dragostea către Moldovenii săi, Fală mergea fără poticneli, pe drumul naționalizării și luminei.

Intemeiază „*Case de cetire moldovenească*” pentru țărănime în Balatina, Glodeni, Cajba, Hâjdieni etc., și scrie pentru luminaarea norodului broșurile: „*Steagul*”, — „*Nația*”, — „*Ce neam suntem?*” „*Despre reînnoirea învățământului*” — lucrări cari mai târziu s’au retipărit de autoritățile române, în mii de exemplare.

Ilustrii săi tovarăși de luptă îi dau înbold pentru lărgirea acestei activități în tot cuprinsul Basarabiei.

Opaițele naționale, cari muriseră de mult, se aprindeau din nou de mâna unui harnic învățător.

Invidia celor ce nu erau în stare sau nu aveau curajul să facă cea ce Fală înfăptuia, *pizma* străinilor și renegaților cari sunt mai aprigi în dușmănie decât străinii, *șovăla* colaboratorilor săi și *bolșevismul* atotputernic peste simplitatea țărănimei locale, nu puteau fi biruite numai cu sufletul lui Porfirie Fală.

Unde erau *atunci* numeroșii patrioți de *azi* ai Basarabiei?

Ce făceau ei? Cu ce se poate înzestra istoria din faptele lor?

Venirea armatei române le-a înmulțit numărul, evident, fiindcă pericolul trecuse și pielea nu le mai putea fi atinsă.

Alții s’au deșteptat după Unire; iar unii au fost creați de

partidele politice ale Regatului cari și-au vârit, prea de timpuriu, germenii, tactica și sforările în atmosfera nebuloasă a politicei basarabene.

Acele partide le-au făcut concesiuni, i-au ridicat pe crestele onorurilor naționale, i-au trâmbițat pe la răspântii, împăunându-i cu faptele puținilor patrioți de acțiune ai Basarabiei, cunoscuți până la venire oștilor române.

Partidele au creiat genii și bărbați politici din stârpituri, i-au săturat de foloase materiale, i-au consacrat ca „bărbați de Stat” le-au rezervat portofolii ministeriale și alte demnități în Stat...

Dar potopul revoluției și vijelia ce l-a însoțit, a încetat.

Cu încetul, adevărul istoric, odată cu reîntrirea apelor în matca lor, începe a curăți impasibil stârvurile dela suprafața apei politice și culturale românești din Basarabia, lăsând loc liber crinilor din fundul apelor, să-și scoată petatele albe și neprihănite la suprafața unei altfel de ape, — dulce, liniștită și curată...

Revoluția, oriunde s'a deslănțuit în decursul vremilor, n'a scos la iveală numai omeni geniali, ci de mare inițiativă; dar ea, care calcă în picioare atât legile omenești cât și pe cele divine, cu nepăsarea cu care se calcă strugurii în cramă, — adesea este alimentată și condusă de gunoaiile și resturile sociale, ce, pentru o clipă, — în toiul vijeliei, — capătă facultatea de a sbura de-asupra balastului revoluționar, de-asupra pietroaelor, cari, de-acolo, de unde sunt condamnate să stea încremenite, admiră prostește acrobațiile gunoaelor...

Supralicitările făcute în Basarabia pentru captarea partizanilor de către politicianismul de peste Prut, au mers din concesiune în concesiune, cățărând pe unii, — nu pe cei mai indicați, — în balcoanele edificiului social și politic al României Mari.

Armatele generalilor E. Broșteanu și I. Rășcanu au oprit *revoluția* și ne-au dat prin tactul lor Unirea, iar partidele politice, lacome de partizani și de popularitate, ne-au dat, după cum se vede azi, o *evoluție* neprielnică, răsturnătoare de valori.

Crima contra stegarului cărții românești și a neclintitului naționalist P. Fală.

La Chișinău, activitatea lui Fală, eră socotită ca „dăunătoare intereselor republicei democratice moldovenești”, de către câțiva Moldoveni aflați în „Sfatul Țării”.

Că, dacă adjectivele „moldovan”, „moldovenesc”, date unor substantive ca partid, bloc, cere, polc ¹⁾, (cari existau deja) sunt admisibile, — *tricolorul* românesc, *cărți* românești și *propagandă* românească, nu se pot îngădui mai departe.

„Se periclitează existența republicei”, — preziceau unii, — „ne punem rău cu tovarășii dela Petrograd și Odesa”, — avertizau alții.

Iar cei cari tăceau, erau tocmai cei ce aprobau activitatea lui Fală pe ogorul național, dar cari, dintr'un sentiment de prudență se temeau să-l apere.

Poate că cineva s'o fi găsit să spună un cuvânt indulgent la adresa lui Fală, dar documentele de până azi tac nu vor să ne destăinuiască nimic în această privință.

Atunci, dela cârma republicei, desigur, vre-un membru mai, fierbinte al guvernului, dă „prikaz” ²⁾ Comisarului județului Bălți *Anatolie Popa*, precum și ofițerilor *Zonglidis*, *Lisnic*, *Calistru*, *Rotaru*, *Țurcanu* și alții, cu recomandăția **de a stârpi pe separatiștii aflați în județul Bălți**, specificând nominal pe Porfirie Fală și Vrabie, sufletele partidului moldovenesc. *Pricazul acesta, verbal sau scris, este cel mai mârșav și mai mișelesc act ce a fost săvârșit de un Român basarabean pe ogorul național și cultural al Basarabiei, un pumnal fraticid înfipt în inima Românilor.*

Porunca aceasta s'a multiplicat în tot județul, astfel că Porfirie Fală se aștepta ca din moment în moment să dobândească prețul activității lui, — lovitura de grație.

Cu seninătate și cu conștiința împăcată că își face datoria

1) Regiment.

2) Ordin.

către Neamul său, cu geanta la subțioară, colindă mereu satele, ducând cu dânsul cuvântul și cartea românească.

Soț și tată, se hotărî în sfârșit, la 11 Ianuarie 1918, să-și vadă, pentru orice eventualitate, familia încă odată și se porni spre satul Musteața.

Dacă-l vor ucide, femeia și copilița sa, să aibă în minte și'n suflet ultimul său cuvânt:

„Să fie mândre că Porfirie Fală moare ca un erou pentru ginta, neamul, cartea și steagul național. Să păstreze ca moștenire acest tezaur și, lucrul lor, în viitor, — de vor scăpa și ele deurgia rătăciților, — să fie o continuitate a muncii sale.

În drumul spre Musteața, în târgul Fălești, îl întâmpină un devotat al său, *Gheorghe Țăgârleș*, care îi șopti:

„Fugi că avem poruncă să te ucidem“.

Fală, mânat de dorul vetrei și familiei, merge înainte.

Ajungând în Musteața, bravul țaran *Gheorghe Dima*, cu care am vorbit și eu adesea, împreună cu D-na *Victoria Fală* îl pun în curent cu vânătoria ce se organizase în satul acela contra lui, și-l îndeamnă să fugă încotro l-o îndrepta Dumnezeu. Între altele soția sa i-a spus:

— „Mai adineauri te-au căutat 20 soldați ruși înarmați, prin clase, prin pod, prin magazie și spuneau că vor să dea „zdravstvui“ (bună ziua) cu tine, adică „celui cu limba mamă“.

Convins de soția sa, Porfirie Fală cărmî căruța către satul Călinești, unde era poșta de cai. Avea intenția să se ducă la tatăl său *Gheorghe Fală* în satul Butești.

În Călinești întâlnește pe prietenul său *Petre Dolinschi*, învățător în com. Balatina, care știa și el de proscrierea lui Fală.

Acesta vrând să-l ascundă, îl convinse să meargă la mătușa sa *Chilina* din Balatina, de unde ar putea să-și continue drumul mai departe.

Ajungând în Balatina, în dreptul localului volostei, le eși înainte un alt prieten și un bun român *Petre Filip*, locuitor în satul Dușmani, care îi spuse lui Fală textual:

— „Să nu rămâi peste noapte aici, căci ești așteptat în toate părțile ca să te omoare“.

Vizitiul poștei, *Costache Gherman*, auzind aceste vorbe, s'a speriat și n'a vrut să-l ducă mai departe. Se gândea bietul om că dacă-l vor prinde urmăritorii transporând în căruța un astfel de pasager, îl vor omori și pe dânsul.

Așa dar, Fală și Dolinschi se strecurară până la mătușa acestui din urmă, unde după vre-o 10 minute, casa fu înconjurată de sute oameni cari vociferau.

Organizatorul cursurilor de istorie, *Buligă*, pus în curent de Dolinschi, au scos împreună o căruță în marginea satului și-l așteptau pe Fală acolo ca să-l răpească, dar în zadar.

Din mulțime intrară'n casă numai 2 „viteji” cari într'o ploaie de palme, de scuipături și de injurături îl chestionau:

— „Spune, câine, câte moșii și câți bani ai luat de ne-ai vândut la Români?”

— „Cine ți-a dat ție voe să organizezi cursuri românești și să împarți cărți românești pe la școli?”

Fală le-a răspuns că tot ce face e pentru popor și pentru dragostea acestuia.

N'a cerut, nu i s'a dat și nici nu așteaptă vre-o plată pentru această muncă.

Interogatoriul continuă:

— „Dacă e bună treaba aiasta moldovenească, de ce te ții „lipcă” numai tu de dânsa și altul nu? De ce numai pe tine te frământă dracu, din sat în sat, din om în om cu păcatul ista, — cu „Moldoveneasca?”

Fală pricepî că instrucțiunea ce i se făcea de acești judecatori ad-hoc e preconcepută și inutilă și de aceia ceru să i lase viața.

„Vitejii” cari l-au palmuit și i-au luat interogatoriul se numesc *Nică* a lui *Mina Bordeianu* și *Toader* a lui *Petre Scurtu* cari, după cât se vede, au nume sunătoare moldovenești..

Un moșneag din mulțime dădu sentința:

„— Lasăți-l! Nu-i luați zilele! Chemați soldații ruși să-l judece ei.“

Mulțimea s'a înduplecat, au chemat soldații ruși cari dezer-tând de pe frontul românesc, poposeau în acel sat, urmând a plecă mai departe, în patria lor, în Rusia

Aceștia, mai miloși decât moldovenii, cum veniră, îi spuseră lui Fală să se scoale, să aibă curaj și să le prezinte documentele ce posedă.

Examinându-i actele, nu i-au găsit nici o vină, dar totuși l-au declarat arestat până a doua zi, în care scop l-au scos din curtea mătușei Chilina și l-au pornit spre localul volostei.

Deși eră noapte și ger ascutit „lumea-luminată“ se țineau după dânsul. Bărbați, moșnegi, femei, copii, spuneau că vor să-l vadă pe acela care a vândut țara la Români.

Imbrâncit, scuipat, palmuț, Porfirie Fală își urmă drumul spre voloste, resemnat. Ea „vitezul Nică a lui Mina Bordeianu“, din spate l-a ochit, a țintit și a tras de 2 ori de cocoșul revolve-rului pe care-l ținea în mână, care însă, prin puterea Celui de Sus, nu luă foc.

Un soldat rus i l-a smucit din mână și i-a zis lui Fală când au ajuns la voloste¹⁾:

— „Tovarășe, dacă nu eram eu, ai fi mort. Tovarășul ăsta (arătă spre Bordeianu) a vrut să te'mpuște dar l-am împiedecat eu!“

În voloste a fost dat pe mâna miliției satului. Șeful miliției sâtești eră un oarecare Pânzaru, către care Fală s'a îndreptat cu rugămintea să-l lase să se ducă la tatăl său în Butești. Acestuia îi eră teamă să-l elibereze fără voia satului, dar totuș plecă în sat să roage oamenii pentru eliberarea lui, cât și ca să vorbească cu un frate al său pentru ca să-l transporte pe Fală până la Butești.

Miliția adormise Profitând de acest prilej, Porfirie Fală luă receptorul telefonului, sună la Glodeni unde se găseă N. Melnicu,

un șef mai mare al miliției (actualmente comisar în Bălți), rugân-du-l să deă ordin subalternului său Pânzaru ca să-l conducă la dânsul la Glodeni, pentru instruire. Melnicu i-a făgăduit că-l va satisface. În acest timp, Fală, întristat și abătut, se gândeă la trecutul său.

Multe impasuri și multe pericole trecuse în viață. Nu de mult eră să fie omorît în grădina publică din Bălți de niște sol-dați originari din satul Stoilnicieni. Peste două zile apoi eră să fie ucis pentru autonomie, împreună cu un elev al său Alexandru An-dronache, actualmente judecător la Tribunalul Lăpușna. Apoi la Râșcanu, când țaranul Colibaba din Negureni, în plină adunare, a vrut săi pună capăt vieții.

Din multe scăpase, dar acum... cine știe!

În astfel de gânduri adâncit, fu trezit de Pânzaru, care, prin-tre lacrimi, îl anunță:

„Frate, îi rău! Se sfătuesc să te omoare mâine în medeanul iarmorocului“.

Fală i-a spus lui Pânzaru că-l poștește Melnicu, șeful miliției din Glodeni, la telefon.

După ce a vorbit cu Melnicu, Pânzaru, bucuros, s'a dus la poșta de cai, a luat o căruță cu vizitiul, moș Eftemie, chiar în noap-tea aceia de 11 spre 12 Ianuarie 1918, și porni însoțind pe Fală la Glodeni.

Melnicu l-a primit cu bucurie, iar Fală, obosit, s'a culcat, ador-mind dus. Ceilalți s'au întors în Balatina. Obștia Balatinei, în zo-rile dimineței de 12 Ianuarie, văzând că le-a scăpat „vânzătorul“ Fală din mână, au trimis călăreți la Glodeni, cari amestecându-se printre glodeneni, i-au convins că Melnicu adăpostește un pericu-los vânzător de țară.

Îndată țaranii ambelor sate s'au îndreptat spre locuința șefu-lui miliției, declarând arestat pe Fală. Melnicu a fugit la Bălți unde a rămas până la venirea oștilor române, căci bandele bolșevice îl căutau să-l omoare, pentru faptul că a adăpostit pe Porfirie Fală.

Arestatul a fost dus mai în jos de casa lui Melnicu, la lo-

1) Reședința plășii.

cuința unui rus, *Obuhovschi*, unde Fală a stat sub pază până în dimineața de 13 Ianuarie.

Era Sâmbătă. În jurul casei lui Obuhovschi s'au strâns mii de oameni din Glodeni și satele vecine ca să vadă „pe cel care a vândut țara la Români“.

Sugestionați de dușmanii și agenții învrăjbitori din sânul populației, mulțimea, privind pe Fală care e blond, cu fața deschisă și simpatică,—totuș se auzeau exclamații ca acestea.

— „*Ia'n uitați-vă ce câinoi negru și fioros*“.

— „*L-au umplut Romanii pe câine de toate bunătățile și el înneacă norodul*) cu carte românească!*“

— „*Pentru bani nu-i pasă câinelui de nimica*“.

Unul din mulțime, *Axente Boubătrân*, înmuia mereu bățul în noroi și îl tot încreștă pe fața lui Fală, zicând:

— „*Satură-te, câine, de bani și de carte moldovenească!*“

De dimineață și până la amiază, garda așezată de Comitetul bolșevicilor cari erau în trecere prin sat, l'a mai apărat pe Fală, dar când au sosit și oamenii din Hâjdieni, lucrurile s'au schimbat. Unul din cei proaspeți sosiți, *Ion Eremia Stelea—Eladi*—l-a smucit afară din casă, apoi s'au repezit și alții în frunte cu Eftimie Voitic, Ion V. Balea toți din Hâjdieni, cari cu ciomegele și cu ce apucau în mână svârleau în Fală umplându-l de răni și de sânge.

Fală este un om robust, un adevărat stejar al nației române. Totuș la ploaia de lovituri cu pietre și la vijelia de ciomege de-ale vitejilor, a șovăit și a căzut cu capul crăpat adânc în două locuri; în creștet și în dreptul sprâncenei stângi.

Printre lovituri, după ce mulțimea îi smulsese geanta din mână, din care au scos câteva abecedare „moldovenești“ și un tricolor românesc pe cari le-au călcat în picioare, în sângele lui Fală și în noroiul uliței, spumegând de furie,—Porfirie Fală, sleit de forțe și de durere morală, abia mai auzia:

*) Poporul.

— „*Carte moldovenească și steag moldovenesc îți trebuie? Ia să te săturăm noi de „moldovenească!*“

— „*Ai luat, câine, nouă moșii și ne-ai vândut la Romani!?*“

Nici sângele care țâșnea îmbelșugat din isvoarele de pe cap, nici trupul sdrelit de loviturile prostimei, nici atitudinea mucenicască a acestui consăngean de-al lor, nu-i înduioșă...

Din toate părțile trupului unde pielea și carnea i-a fost ruptă, crapată și spintecată de lovituri și de țândările ciomegelor, isvoarele de sânge cald, de sânge românesc, vărsat de „vitejii“ bolșevici, se prelingea fierbinte și neîncetat spre cismele lui Fală, îmbăindu-i propriile-i picioare în cea mai purificatoare baie de sânge propriu, *nevinovat*.

Fală cade, leșină cu fața în jos, chiar în băltoaca sa de sânge.

Chiar stejarul în fața furtunei, se'ndoaie, se rupe, lăsând rădăcinei sarcina să-l perpetueze....

Oare repetatele epitețe de „câine“ și „câinoi“ ce-i dădeau țărânii bolșevizați și încurajați de departe prin „pricazuri“, erau absolut necesare pentru reușita acestui spectacol?

Sau cuvântul „Roman“ nu „Român“ era în mintea lor un semn de dispreț? . . . . .

Dar spectacolul nu-i terminat.

Leșinat așa cum eră, loviturile continuă să-i mângâie trupul zdrobit, până ce în fine Fală, nemai făcând nici o mișcare, a fost socotit mort.

La încetarea loviturilor, apare o femeie, *Măriuca*, cu un topor, oferindu-l celor mai de aproape de victimă:

— „*Iacă v'am adus toporul! Tăiați-l!*“ Călăii i-au răspuns că-i deja-i gata, că-i mort. *Măriuca* neînduplecată ripostă:

— „*Na credeți câinele, că are să 'nvieze. Tăiați-l! D'apoi degeaba am umblat eu din casă în casă după topor? Ofi! De ce nu's eu un bărbătel că acuș l'aș face chisăliță!*“

În acelaș sat se aflau cantonați la conacul boeresc și niște

soldăți ruși, cari făceau parte din comitetul bolșevic și cari nu se prezentaseră până atunci la locul crimei.

Chemați de un rus anume *David Ilinschi*, să scape de moarte pe Fală, aceștia au venit de grabă într-o căruță, înarmați, l-au luat pe Fală leșinat cum se afla, l-au așezat pe paie în căruță și ei l-au dus la voloste cari nu era situată prea departe.

Porcii l-au supt și câinii au lins din băltoaca de sânge, ce-a curs din rănilor lui Fală..

Peste câțva timp, victima începe a mișca și a articula câteva vorbe.

Când a simțit mulțimea ce staționa afară că Fală-i încă viu, toți se opinteau să intre în voloste, să-l omoare; însă soldații ruși se opuneau.

După ce s'au mai rărit bandele rătăcite, soldații l-au dus la „casa de obștie“ din apropierea volostei, proprietatea lui *Loghin Cioclea*.

A doua zi, Duminică 14 Ianuarie, urma ca Fală să fie judecat de locuitorii satelor din volostele Bălatina și Glodeni, în urma „convocării“ comitetului soldaților bolșevici, Ruși, care treceau prin Glodeni dela front.

Știind ce însemnează judecata mulțimei, Fală se ruga de bolșevicii ruși că dacă l-or găsi vinovat să-l împuște, să nu l mai chinuiască.

Judecata.

După o așa instrucție sângeroasă, mai trebuia judecată? Dar dacă muriă, oare l'ar mai fi judecat și pedepsit încă odată? E straniu de admis. Totuș o mulțime înebunită, e capabilă de orice.

Deci a doua zi, Duminică, ziua Domnului, Fală a fost scos pe brațe de soldați în fața miilor de judecători ai celor 2 voloste, de toate vârstele, bărbați și femei, în deavălmășie.

Soldații ruși cu armele încărcate l-au apărut cu mare greutate de gestul linșării pe care mulțimea încercase să-l facă imediat ce l-au văzut apărând.

Judecata i-a pus 3 întrebări mai importante:

1) *De ce face parte din partidul moldovenesc și nu din cel rusesc?*

2) *De ce poartă în geantă cărți românești și nu cărți rusești?*

3) *Ci-e l-a imputernicit pe dânsul să înființeze școli, cursuri și case de citire moldovenești?*

Porfirie Fală a răspuns, cu mare greutate, din cauza schinguirilor din ajun :

1) *„Revoluția rusă a decretat libertatea cugetului și fiecare cetățean are voie să facă parte din ce partid dorește.*

2) *Am cărți moldovenești pentru că și jidanul are cărți jidovești, neamțul—nemțești, rusul—rusești.*

3) *Casele de citire, cursurile și școlile moldovenești le-am organizat ca să fim și noi la fel cu alte națiuni ce trăesc pe pământul nostru moldovenesc, să avem și noi Moldovenii „școala noastră moldovenească“.*

Soldații ruși, deși bolșevizați și ei cași mulțimea de față n'au găsit întemeiate acuzațiunile mulțimei, iar răspunsurile martirului li s'au părut pline de cuviință și bine chivernisite.

Ei au cerut dovezi că Fală a exploatat pe cineva. Nimeni n'a putut da astfel de dovezi. În locul dovezilor, călăii strigau : „Moarte lui! Partid moldovenesc i-a trebuit?“

Soldații ruși — Pilații aceștia contemporani,—au declarat mulțimii că ei nu găsesc nici o vină cetățeanului Porfirie Fală, după care l-au dus înapoi în casă de obștie.

După aceia l-au adus spre judecare în mijlocul gloatei pe *Gheorghe Chechiu*, învățătorul școlii din Glodeni, întrebându-l: „De ce învață pe școlari moldovenește și de ce s'a înscris la cursuri și la casa de citire moldovenească organizată de Fală?“

Chechiu, stăpânit de frică, le-a răspuns : „Fală m'am silit. Fală le face acestea!“

Apoi s'a pierdut cu totul și nemai putând răspunde nimic, l-au slobozit. Acesta, ajungând acasă, a căzut bolnav și a zăcut de spaimă multă vreme.

Judecătorii însă erau dispuși să mai judece. L-au mai înconjorat și l-au bătut și pe Dumitru Pelin din Glodeni, învinuit că „a iscălit“ pentru „casa de citire moldovenească“. L-au bătut „judecătorii“ până a căzut în nesimțire și nici azi nu mai e bun de nimica.

Țăranul Sofronie din satul Horodiștea a suferit aceeași bătaie, ca și Pelin, pentru acelaș cap de acuzațiune.

Situațiunea se complică și chiar soldaților ruși, cu toată armătura lor, li se arătă orizontul turbure...

Răpirea lui Fală.

Comitetul soldaților ruși a fost informat că pe ziua de Miercuri 17 Ianuarie, fiind zi de iarmaroc în Glodeni, sătenii s'au înțeles să-l scoată pe Porfirie Fală în mijlocul acelui iarmaroc și să-l omoare pe'ndelete în modul următor: *să i scoată cu cuțitul câte un ochiu; să-i scoată dinții pe rând cu cleștele; să i rupă ciosvârți și hălci de carne din trup și să le arunce câiniilor.*

Atunci în sufletele lor, străine de această ură politică, înobilate de un sentiment umanitar ce-și găsea explicația în ororile răboiului la cari fuseseră părtași, se născu dorința de a scăpa pe acest nevinovat de soarta groaznică ce-l aștepta.

Astfel, în seara de 16-17 Ianuarie, cinci soldați l-au răpit pe Fală din Glodeni, trecând Prutul și ducându-l în comuna Ștefănești-Botoșani, oprindu-l în Butești, unde se afla tatăl lui Fală, soția sa, D-na Victoria Fală și copila Claudia Fală, cari, în treacăt, l-au putut vedea, fiind în casa lui Mihail Popa.

În Ștefănești-Botoșani, l-a îngrijit, cu mult devotament, Doctorul Ursu și, grație constituției sale robuste, până la 7 Februarie a putut să părăsească patul, încărcat de bandaje peste răni încă deschise, sângărânde și supurânde...

Ministrul de interne de atunci, răposatul Alecu Constantinescu, a ținut să cunoască personal, pe acest martir al cauzei naționale din Basarabia și printr'un ofițer anume *Marmeliuc*, P. Fală i-a fost prezentat la Iași.

Venind în satul Musteața, ne-a găsit pe noi în casa sa, iar pe soția sa și mica Claudia, tefere și sănătoase. Satul mișuna de soldați români cu căști de metal în cap.

O curățenie exemplară și o cumințenie uimitoare domnea în tot satul.

Ba, după ce ne-am cunoscut și ne-am împrietenit, — într'un ceas între frați cari au acelaș ideal prietenia și intimitatea se și infiripează,—Fală îmi spunea mie și camarazilor ofițeri, că toți soldații cari l'au întâlnit pe drum prin sat i-au dat respectuos „bună ziua“ ca și cum l-ar fi cunoscut. Și tot el răspundea:

— „*Ei! poate și-or fi închipuit frășiorii că bandajele unui om ce umblă cu capul sus, nu's jucării. Ei știu că rana e o decorație pentru cel ce o poartă.*

A răni pe altul e lucru ușor; a te răni alții pe tine pentru că nu le place, sau nu te înțeleg, este o onoare.

Bine, drăguților! Să vă trăiască!

Halal de-așa soldați!

De-acum să nu mai plecați dela noi în vecii vecilor“....

În auzul meu și al camarazilor mei, Lt. Isidor Dumitrescu, sublocotenentii Făcia și Sachelarie, soția sa i-a comunicat cum a stat ascunsă în piei de oaie, în pod, împreună cu fiică-sa și cum zilnic le căutau să le omoare, până când a venit armata română în sat.

Mâncarea li-o aducea pe furiș servitoarea Xenia Coca.

Vorbea cu recunoștință de ajutorul moral dat de bunul român Gheorghe Dima.

Când a început soția sa să-i înșire prădăciunile dela curtea tatălui sau din Butești și dela gospodăria lor proprie din Musteața, turma de oi, cerealele, nutrețurile și altele, de către bande succesive de tâlhari, pentru a pedepsi pe „cel cu limba mamă“, Porfirie Fală, ca o stâncă de piatră, ascultă în tăcere și ochii-i sclipeau în boabe de lacrimi.

După o tăcere de câteva clipe, răspunse simplu:

— „Vasăzică sunt sărac? Nu-i nimic: iată-ne bogăția viitoa-

re, frații noștri, neamul nostru, nădejdele noastre“,—și-și îndreaptă larg arătătorul către noi,—martorii acestei scene emoționante, petrecute în sânul unei alese familii de răzăși moldoveni...

Aș vrea să știu care Iov din Biblie ar fi răspuns mai frumos?

Care om, că *om* este și Fală, —cu sufletul atât de sbuciumat și cu trupul martirizat până la pragul morții, ar fi răspuns cu atâta seninătate și bunătate la auzul acestor vești?

Din informațiunile pe cari le am, marele luptător basarabean încă n'a fost măcar nici până în prezent, despăgubit de distrugerea și pustiirea cei i s'a făcut, necum să mai fie vorba de vre-o recompensă patriotică, la care cred că ar avea dreptul.

E dureros și descurajator.

* *

Cu toată convingerea mea de ostaș și Român, descopăr a ceastă serie de evenimente, din cari să se adape scrisul istoriei nepărtinitoare asupra Românismului și purtătorilor de opaițuri naționale pentru luminarea minților poporului moldovenesc din Basarabia.

* *

Schingiurea și jefuirea lui Porfirie Fală, este produsul mentalității din acea vreme și a epocii sociale ce n'a întârziat să-și trimită câțiva reprezentanți la conducerea republicei...

.....
Faptele acestea, poartă dânga anului 1918 dela Christos...
